

دانشگاه پیام نور

دانشگاه پیام نور تهران

گروه حقوق

پایان نامه جهت اخذ درجه‌ی کارشناسی ارشد حقوق بین الملل

عنوان:

نقش دادگاه‌های مختلط در مبارزه با بی‌کیفری

استاد راهنما: دکتر حسن سواری

استاد مشاور: دکتر حسین آل کجباف

نگارش: سوران محمدی مقدس

آبان ۱۳۹۱

رسالة محمد

Payame Noor University of Tehran

Department of Law

**Submitted in Partial Fulfillment of the Requirement for the Degree of
LLM in International Law**

Title:

The Role of Mixed Tribunals against Impunity

Supervisor:

Dr. Hassan Savari

Consular:

Dr. Hossein Ale Kajbaf

By:

Soran Mohammadi Moghaddas

October 2012

چکیده

افزایش مخاصمات مسلحانه داخلی و بین المللی در چند دهه اخیر باعث شد که سازمان ملل متحد و کشورهای قربانی جنایات بین المللی با تأسیس دادگاه‌های مختلط، به روش جدیدی برای مقابله با بی کیفری متوسل شوند. محاکم مختلط که به دادگاه‌های بین المللی شده و تلفیقی نیز موسومند، به عنوان نسل سوم از دادگاه‌های کیفری بین المللی، در نتیجه همکاری ارکان مختلف سازمان ملل متحد با کشورهای قربانی تأسیس شده اند و از دادگاه‌های ملی و بین المللی صرف مجزاً می باشند. این محاکم نه کاملاً ملی اند و نه کاملاً بین المللی، بلکه همچنان که از نامشان پیداست، دارای ماهیت مختلط ملی و بین المللی بوده و به وسیله ترکیبی از قوانین و نیز قضات، دادستان‌ها و کارکنان ملی و بین المللی انجام وظیفه می نمایند. دادگاه‌های مختلط از سال ۲۰۰۰ تا کنون در پنج کشور سیرالئون، کامبوج، تیمور شرقی، کوزوو و لبنان تشکیل شده اند. این دادگاه‌ها می توانند با ترکیب عناصر ملی و بین المللی، کاستی‌های محاکم ملی و بین المللی صرف را برطرف ساخته و گام‌های مفیدی در جهت مبارزه با بی کیفری بردارند. تجربه دادگاه‌های مختلط نشان داده است که این نسل جدید در بسیاری از وضعیت‌ها، به ویژه موارد پس از جنگ، گزینه مناسبی برای محاکمه مجرمان و نیز بازسازی سیستم قانونی و قضایی کشور قربانی تلقی می گردد.

واژگان کلیدی

دادگاه‌های مختلط، دادگاه‌های بین المللی شده، بی کیفری، جنایات بین المللی، جرایم جنگی، جنایات علیه بشریت، حقوق بشردوستانه بین المللی.

فهرست مطالب

۱	مقدمه.....
۷	بخش اوّل: ضرورت تشکیل دادگاه‌های مختلط.....
۸	مقدمه:.....
۹	فصل اوّل: ماهیت دادگاه‌های مختلط.....
۹	مبحث اوّل: خاستگاه تاریخی دادگاه‌های کیفری بین‌المللی.....
۱۰	گفتار اوّل: دادگاه‌های بین‌المللی نظامی نورنبرگ و توکیو.....
۱۴	گفتار دوّم: دادگاه‌های بین‌المللی کیفری برای یوگسلاوی سابق و رواندا.....
۱۸	گفتار سوّم: دیوان بین‌المللی کیفری.....
۲۰	مبحث دوّم: تشکیل دادگاه‌های مختلط.....
۲۱	گفتار اوّل: دادگاه ویژه سیرالئون.....
۲۴	گفتار دوّم: شعب فوق العاده در دادگاه‌های کامبوج.....
۲۷	گفتار سوّم: شعب مختلط کوزوو.....
۳۱	گفتار چهارم: هیأت‌های ویژه جرایم جدّی در تیمور شرقی.....
۳۴	گفتار پنجم: دادگاه ویژه لبنان.....
۳۷	مبحث سوّم: ویژگی‌های محاکم مختلط.....
۳۷	گفتار اوّل: ویژگی اصلی: تلفیق.....
۳۸	بند ۱: پرسنل.....
۴۲	بند ۲: قوانین.....
۴۹	گفتار دوّم: ویژگی‌های فرعی.....

بند ۱: موقّتی بودن.....	۵۰
بند ۲: ارتباط با سازمان ملل متحد.....	۵۱
بند ۳: عدم اجبار در همکاری دول ثالث.....	۵۲
بند ۴: مقرّ دادگاه.....	۵۳
فصل دوّم: دادگاه‌های مختلط رافع کاستی های موجود در دادرسی کیفری بین المللی.....	۵۵
مبحث اوّل: علل تشکیل محاکم مختلط.....	۵۶
گفتار اوّل: کاستی های محاکم ملّی.....	۵۶
بند ۱: اختلال در سیستم قضایی ملّی.....	۵۷
بند ۲: امتناع محاکم ملّی از تعقیب مجرمان.....	۵۸
بند ۳: عدم انجام دادرسی عادلانه.....	۶۱
بند ۴: موانع قانونی اعمال صلاحیت داخلی.....	۶۲
گفتار دوّم: کاستی های محاکم بین المللی.....	۶۷
بند ۱: مشکلات تشکیل محاکم بین المللی اختصاصی.....	۶۷
بند ۲: محدودیتهای دیوان بین المللی کیفری.....	۷۰
مبحث دوّم: عدالت انتقالی، ضرورت اجتناب ناپذیر در دادرسی کیفری بین المللی.....	۷۴
گفتار اوّل: مفهوم و پیشینه عدالت انتقالی.....	۷۴
گفتار دوّم: عدالت انتقالی در رویه محاکم مختلط.....	۷۹
بخش دوّم: صلاحیت و عملکرد دادگاه های مختلط.....	۸۹
فصل اوّل: صلاحیت دادگاه‌های مختلط.....	۹۱
مبحث اوّل: صلاحیت موضوعی.....	۹۲

- گفتار اوّل: جرایم موضوع حقوق بین الملل ۹۲
- بند ۱: جنایات بین المللی شدید ۹۳
- بند ۲: سایر جرایم بین المللی ۱۰۶
- گفتار دوّم: جرایم موضوع حقوق داخلی ۱۰۸
- مبحث دوّم: سایر صلاحیت ها ۱۱۴
- گفتار اوّل: صلاحیت زمانی ۱۱۴
- گفتار دوّم: صلاحیت سرزمینی ۱۱۷
- گفتار سوم: صلاحیت شخصی ۱۲۰
- گفتار چهارم: صلاحیت متقارن ۱۲۵
- فصل دوّم: ارزیابی عملکرد محاکم مختلط ۱۳۰**
- مبحث اوّل: فعالیت های محاکم مختلط برای مبارزه با بی کیفی ۱۳۰
- گفتار اوّل: دادگاه ویژه سیرالئون ۱۳۰
- بند ۱: محاکمه چارلز تیلور ۱۳۱
- بند ۲: محاکمه رهبران جبهه متحد انقلابی ۱۳۴
- بند ۳: محاکمه رهبران شورای انقلابی نیروهای نظامی ۱۳۶
- بند ۴: محاکمه نیروهای دفاع غیرنظامی ۱۳۸
- گفتار دوّم: شعب فوق العاده کامبوج ۱۴۰
- بند ۱: پرونده دوّم ۱۴۰
- بند ۲: پرونده های سوّم و چهارم ۱۴۱
- بند ۳: پرونده اوّل (قضیه داچ) ۱۴۱
- گفتار سوم: شعب مختلط کوزوو ۱۴۵

گفتار چهارم: هیأت‌های ویژه جرایم جدی در تیمور شرقی	۱۴۸
گفتار پنجم: دادگاه ویژه لبنان	۱۵۱
بند ۱: پرونده ترور رفیق حریری	۱۵۱
بند ۲: پرونده‌های مرتبط با قتل رفیق حریری	۱۵۳
بند ۳: پرونده افسران بازداشت شده	۱۵۳
مبحث دوم: ارزیابی نقاط قوت و ضعف دادگاه‌های مختلط	۱۵۵
گفتار اول: مزایا و قابلیت‌ها	۱۵۵
بند ۱: حفظ حاکمیت ملی	۱۵۵
بند ۲: مزایای پرسنل مختلط	۱۵۶
بند ۳: انجام دادرسی در محل وقوع جرایم	۱۵۸
بند ۴: ارتقای ظرفیت سیستم قضایی ملی	۱۵۹
بند ۵- مشروعیت مضاعف	۱۶۰
گفتار دوم: مشکلات و چالش‌ها	۱۶۱
بند ۱: همکاری عناصر ملی و بین‌المللی	۱۶۱
بند ۲: مشکلات مالی	۱۶۲
بند ۳: نقص قوانین کیفری	۱۶۴
بند ۴: عدم همکاری دول ثالث	۱۶۵
بند ۵: سایر مشکلات	۱۶۷
گفتار سوم: شرایط لازم برای کارآمدن بودن محاکم مختلط	۱۶۸
نتیجه‌گیری	۱۷۴
منابع و مآخذ	۱۷۸

مقدمه

از دوران بسیار کهن، جامعه بشری با پدیده جنگ و جرایم ارتكابی ناشی از آن مواجه بوده است و به نظر می‌رسد که پیشینه وجود مخاصمات در بین انسان‌ها به قدمت تاریخ بشریت باشد. بعضی از دانشمندان به این نتیجه رسیده‌اند که جنگ تقریباً یک وضع عادی و طبیعی در صحنه بین‌المللی است، زیرا جامعه بشری از ۳۴۰۰ سال تاریخ مدون خود، فقط ۲۵۰ سال را در صلح به سر برده و قسمت اعظم عمر خود را مستقیم یا غیر مستقیم با جنگ سپری کرده است.^۱ بنابراین نقض حقوق بشر و ارتكاب جنایات بین‌المللی از دیرباز وجود داشته و به خصوص در زمان وقوع جنگ‌ها، اعم از مخاصمات بین‌المللی و یا جنگ‌های قبیله‌ای و قومی، بشریت شاهد کشتارهای سعبانه و دهشتناک انسان‌ها بوده است. از آنجا که این منازعات به هر تقدیر اتفاق می‌افتد و هیچ نیرویی در جهان قادر به جلوگیری از آن نیست، لذا تنها اقدام مقدور، وضع مقرراتی است که برای جنایات ارتكابی طی این جنگ‌ها و مخاصمات مسلحانه کیفر مناسب مقرر دارد و سپس برپایی دادگاه‌های کیفری در سطح جهانی است تا مرتکبین جنایات بین‌المللی به کیفر اعمالشان برسند.^۲

با رو به فزونی گذاشتن مخاصمات مسلحانه ملی و بین‌المللی در یک قرن گذشته و نیز فقدان ضمانت‌های اجرایی کیفری در برخورد با جنایتکاران جنگی، جامعه بین‌المللی عزم خود را جزم نمود تا محاکم بین‌المللی کیفری را با هدف به محاکمه کشاندن عاملین جنایات برپا نماید.^۳ به همین منظور پس از جنگ جهانی دوم، اولین نسل از محاکم بین‌المللی کیفری توسط فاتحان جنگ، تحت عنوان دادگاه‌های بین‌المللی نظامی نورمبرگ و توکیو در سالهای ۱۹۴۵ و ۱۹۴۶ تأسیس گردید.^۴ این دو دادگاه‌ها با انتقادهای بسیاری از جمله در مورد مبنای حقوقی مواجه شدند، با وجود این تشکیل آنها به عنوان اولین نسل از دادگاه‌های کیفری بین‌المللی زمینه توسعه حقوق بین‌الملل کیفری و تأسیس نسل‌های بعدی دادگاه‌های بین‌المللی را بوجود آوردند و با آرای خود نه تنها بر قواعد بین‌المللی عرفی راجع به جنگ صحه گزاردند، بلکه در سال‌های پس از تأسیس سازمان ملل متحد،

---

^۱ باقر میرعباسی و حسین سادات میدانی، *دادرسی‌های بین‌المللی دیوان بین‌المللی دادگستری در تئوری و عمل*، جلد اول، نشر جنگل، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۷، ص ۳.

^۲ قدرت الله واحدی، *حقوق بین‌الملل کیفری*، نشر جنگل، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۹، ص ۳.

^۳ جمشید ممتاز، تدوین و توسعه حقوق بین‌الملل کیفری، *مجله تحقیقات حقوقی*، شماره ۱۵، اردیبهشت ۱۳۷۳، ص ۱۵۸.

^۴ رضا فیوضی، «دادگاه نومبرگ پس از چهل سال»، *مجله حقوقی بین‌المللی*، شماره ۹، پاییز و زمستان ۱۳۶۷، صص ۱۴۲-۱۴۰.

زمینه تدوین و توسعه قواعد مربوط به مخاصمات مسلحانه را در قالب معاهدات و کنوانسیون های بین المللی فراهم کردند^۱.

پس از چند دهه از تشکیل دادگاه های بین المللی نظامی، جامعه بین المللی این بار از طریق شورای امنیت اقدام به تأسیس دو دادگاه بین المللی موردی دیگر در یوگسلاوی سابق و رواندا نمود. این دو دادگاه در پی جنایات فجیعی که در سرزمین های مزبور ارتکاب یافته بود، در سالهای ۱۹۹۳ و ۱۹۹۴ به منظور محاکمه و مجازات مرتکبان جنایات جنگی، جنایات علیه بشریت و ژنوسید تشکیل شدند^۲. تأسیس نسل دوم دادگاه های کیفری بین المللی نیز ابتکاری بی سابقه بود که از سوی شورای امنیت سازمان ملل متحد به منظور محاکمه و مجازات ناقضان حقوق بین الملل بشردوستانه انجام شد و می توان آن را مرحله ای مهم در تاریخ حقوق بین الملل به شمار آورد^۳. ایجاد دادگاه های یوگسلاوی سابق و رواندا نشان داد که جامعه بین المللی برای مجازات بالاترین مقامات دولتی مسئول مصمم می باشد. جرایمی که این دو دادگاه صلاحیت تعقیب آن را داشتند، اکنون در حقوق بین الملل عرفی استقرار یافته اند و مفهوم مسئولیت کیفری فردی نیز به صورت وسیعی پذیرفته شده است^۴.

به دنبال تأسیس دادگاه های موردی، نقض حقوق بشردوستانه بین المللی و قواعد حقوق بشر نه تنها پایان نیافت، بلکه به صورت وسیعی در اقصی نقاط جهان رو به افزایش بود. این در حالی بود که اساسنامه دیوان بین المللی کیفری تصویب شده بود، ولی هنوز قدرت اجرایی نداشته و بنابراین دیوان کار خود را رسماً آغاز نکرده بود. علاوه بر این، توانایی محدود دیوان بین المللی کیفری مانع از آن می شد که این دادگاه دائمی بتواند به تمام موارد نقض حقوق بشر در اقصی نقاط جهان رسیدگی کند. در مقابل، سازمان ملل متحد نیز پس از تأسیس دادگاه های یوگسلاوی سابق و رواندا به دلیل

---

^۱ علی حسین نجفی ابرندآبادی، «مسئولیت کیفری بین المللی»، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۱۵، پاییز ۷۳ تا تابستان ۸۴، ص ۱۷۹.

^۲ قدرت الله واحدی، پیشین، صص ۱۳-۸.

^۳ جمشید ممتاز و امیرحسین رنجبریان، حقوق بین الملل بشردوستانه مخاصمات مسلحانه داخلی، نشر میزان، تهران، چاپ دوم، ۱۳۸۶، ص ۲۱۴.

^۴ Alberto Costi, "Hybrid Tribunals as a Valid Alternative to International Tribunals for the Prosecution of International Crimes", **Human Rights Research**, Victoria University of Wellington, V. 3, 2005, P. 5.

صرف زمان و انرژی زیادی که برای تأسیس و آغاز آنها صرف کرد، دچار نوعی رخوت و خستگی در دیوان سازی شده بود.^۱

سازمان ملل متحد با مشاهده این وضعیت، پس از چند سال سکوت، بالاخره در اوایل قرن بیست و یکم در واکنش به جنایات ارتكابی، عکس العمل هایی از خود نشان داد و در برابر حوادثی که در کشورهای سیرالئون، کامبوج، تیمور شرقی و کوزوو رخ داده بود، ضمن صدور قطعنامه های متعدّد، نقض حقوق بشر و حقوق بین الملل بشردوستانه در این سرزمین ها را محکوم کرد و ادامه این اقدامات منجر به تولّد نسل سوم دادگاه های کیفری شد. در سال ۲۰۰۰ و طی ۸ ماه سه دادگاه مختلط، بر اساس موافقتنامه هایی میان سازمان ملل متحد و برخی کشورها تأسیس شدند و یا شروع به کار کردند؛ تشکیل هیأت های جنایات جدی در تیمور شرقی در مارس، شعب فوق العاده دادگاه های کامبوج در جولای و دادگاه ویژه سیرالئون در ماه آگوست و مدتی بعد به دنبال این سه محکمه، دادگاه بین المللی شده برای کوزوو و دادگاه ویژه لبنان نیز پدید آمدند. به واقع تمام آنها حرکتی از مدل دادگاه های نسل دوم به سوی مدل نوین و دوگانه ای متشکل از اجزای بین المللی و ملی هستند.^۲

دادگاه های مختلط که به دادگاه های تلفیقی، بین المللی شده و دوگانه نیز موسومند، به نهادهای قضایی گفته می شود که دارای یک ترکیب مختلط هستند، یعنی ترکیبی از قضات بین المللی و قضات متعلق به دولتی که محاکمه در آن بوقوع می پیوندد. دو نمونه از این نوع دادگاه ها می تواند وجود داشته باشد. اول، ممکن است بخشی از سیستم قضایی دولت مربوطه باشند. این مدل در مورد شعب فوق العاده در دادگاه های کامبوج، هیأت های ویژه جرایم جدی در تیمور شرقی و شعب مختلط کوزوو مصداق دارد. نمونه دیگر این دادگاه ها ماهیتاً بین المللی بوده و جزء سیستم قضایی داخلی محسوب نمی شوند و یک رکن مستقل به حساب می آیند که در مورد دادگاه های ویژه سیرالئون و لبنان صدق می کند.^۳

---

^۱ Cesar P.R. Romano, Andrué, Nollaemper and Jann K. Kleffner, **Internationalized Criminal Courts and tribunals: Sierra Leone, East Timor, Kosovo and Cambodia**. Oxford University Press, Oxford, 2004, P. 32.

^۲ Steven D. Roper and Lilian A. Barria, **Designing Criminal Tribunals Sovereignty and International Concerns in the Protection of Human Rights**, Ashgate London, 2006, P. 29.

^۳ آنتونیو کاسسه، حقوق کیفری بین المللی، ترجمه حسین پیران، اردشیر امیرارجمند و زهرا موسوی، نشر جنگل، چاپ اول، ۱۳۸۷، ص

اگرچه تمام دادگاه های مختلطی که تا کنون تشکیل شده اند در نوع خود خاص بوده و هیچکدام از دو دادگاه مختلط را نمی توان دقیقاً شبیه هم یافت، ولی ویژگی های مشترکی که بین این نوع از دادگاه ها وجود دارد باعث می شود که تمام محاکم مزبور در زمره مدل واحدی به نام دادگاه های مختلط قرار گیرند که نسل سوم دادگاه های بین المللی کیفری محسوب می گردد. هر کدام از این دادگاه ها اهداف خاص خود را تعقیب می کنند که ناشی از شرایط و اوضاع و احوال سرزمینی است که در آن تشکیل شده اند. با وجود این، مبارزه با بی کیفری ممکن است یکی از اهداف تمام دادگاه های مزبور بوده و هر کدام از این دادگاه ها درصدد پایان دادن به این پدیده شایع باشند.

علت انتخاب موضوع:

علت اصلی انتخاب موضوع، علاوه بر علاقه نگارنده به مباحث حقوق بین الملل کیفری، جدید بودن این موضوع می باشد و با توجه به اینکه دادگاه های مختلط متعددی در مناطق مختلف جهان تشکیل شده است، بنابراین لازم است پژوهش های بیشتری از سوی دانشجویان و حقوقدانان در رابطه با این موضوع انجام گیرد.

سوالات اصلی:

- ۱- فلسفه ایجاد و ماهیت دادگاه های مختلط چیست؟
- ۲- دادگاه های مختلط چه تأثیری در جمله مبارزه با بی کیفری دارند؟

سوالات فرعی:

- ۱- آیا صلاحیت محاکم داخلی برای تعقیب مجرمان و تأسیس دیوان بین المللی کیفری از ضرورت تشکیل دادگاه های مختلط کاسته است؟
- ۲- دادگاه های مختلط دارای چه مزایا و معایبی می باشند؟

فرضیه ها

- ۱- ناتوانی سازمان ملل متحد برای تشکیل دادگاه های اختصاصی و نیز ضرورت مبارزه با بی کیفری و پیشگیری از تکرار جنایات، فلسفه و علت ایجاد دادگاه های مختلط است.

۲- دادگاه‌های مختلط می‌توانند تأثیر مثبتی در منطقه و جهان در تعقیب و محاکمه مجرمان و مبارزه با بی‌کیفری داشته باشند.

پیشینه و ضرورت انجام تحقیق:

با توجه به اینکه شکل‌گیری دادگاه‌های مختلط موضوع جدیدی در حقوق بین‌الملل می‌باشد، منابع فارسی که به این مسأله پرداخته باشند بسیار اندک است و لذا اکثر منابع مربوطه خارجی هستند که بیشترشان به توصیف ساختار تشکیلاتی و مبانی صلاحیتی این دادگاه‌ها پرداخته‌اند و یا اینکه یکی از دادگاه‌های مختلط، مانند دادگاه ویژه سیرالئون یا لبنان را بصورت موردی بررسی کرده‌اند. در این راستا چندین پایان‌نامه و مقاله به نگارش درآمده است. از جمله:

پایان‌نامه خانم مهدیه ملک‌الکتاب خیابانی تحت عنوان: «نقش دادگاه‌های مختلط در مبارزه با بی‌کیفری» در دانشگاه علامه طباطبایی؛

پایان‌نامه آقای محمد امین لسانی تحت عنوان: «شورای امنیت و مبارزه با بی‌کیفری در قضیه ترور رفیق حریری» در دانشگاه علامه طباطبایی؛

مقاله دکتر ابراهیم بیگ زاده تحت عنوان: «دادگاه ویژه لبنان: گامی در راه گسترش مبارزه با بی‌کیفری» در مجله تحقیقات حقوقی.

همچنان که می‌بینیم تحقیقات فوق تنها به مطالعه موردی یکی از دادگاه‌های مختلط همت گماشته‌اند و تحقیقات اندکی در مورد دادگاه‌های کوزوو و تیمور شرقی به زبان فارسی وجود دارد و منابع موجود نیز کمتر به صورت مجزاً به فلسفه تشکیل این دادگاه‌ها، به عنوان یک مدل برای عدالت کیفری، و نقش آنها در مبارزه با بی‌کیفری پرداخته‌اند.

اهداف تحقیق:

در این تحقیق در نظر داریم ضرورت و دلایل تشکیل دادگاه‌های مختلط را به عنوان یکی از ابزارهای عدالت کیفری بررسی کنیم و با دست یافتن به شناختی بیشتر از این دادگاه‌ها، نقش آنها را در مبارزه با بی‌کیفری مورد تجزیه و تحلیل قرار دهیم.

نوع و روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی می باشد و روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای است که کتب، مقالات، پایان نامه ها و سایت های اینترنتی به عنوان مرجعی برای جمع آوری اطلاعات در نظر گرفته شده اند. با توجه به اینکه موضوع تحقیق، پدیده ای جدید و در حال توسعه در حقوق بین الملل است که از تحولات روزانه تأثیر می پذیرد، استفاده از منابع اینترنتی موجب دسترسی به اطلاعات ارزنده ای خواهد شد.

سازماندهی تحقیق:

در تحقیق پیش رو سعی می کنیم ابتدا به بیان خاستگاه تاریخی دادگاه های کیفری بین المللی و نیز دادگاه های مختلط پردازیم و به ویژگی های دادگاه های مختلط پی ببریم و پس از بررسی علل عمده تشکیل این دادگاه ها، فلسفه و اهداف تشکیل آنها را تشریح کنیم. سپس انواع صلاحیت های دادگاه های مختط را در تعقیب جرایم ملی و بین المللی برشمرده و به صورت موردی هر کدام از این صلاحیت ها را شرح می دهیم. در نهایت به بررسی فعالیت های محاکم مربوطه در جهت مبارزه با بی کیفری پرداخته و با اشاره ای به پرونده های مطروحه در این دادگاه ها، مزایا، معایب، مشکلات و چالش های این دادگاه ها را تحلیل می کنیم.

بخش اوّل: ضرورت تشکیل دادگاه‌های مختلط

مقدمه:

از دیرباز وقوع جنایات شنیع در عرصه بین‌المللی موجب برانگیخته شدن عکس‌العمل‌های متفاوت کشورها در برهه‌های گوناگون شده است. به همین خاطر نیز جامعه بین‌المللی از گذشته تا امروز به اعمال شیوه‌های گوناگونی برای برخورد با جنایات بین‌المللی روی آورده است.^۱ «در ابتدا جامعه بین‌المللی به اعطای صلاحیت به محاکم دولت محل ارتکاب جنایات یا محاکم دولت متبوع قربانیان پرداخت. بعدها نیز با پذیرش صلاحیت جهانی طبق کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹ محاکم کلیه دولت‌های عضو را قادر ساخت تا فارغ از محل ارتکاب جرایم یا تابعیت قربانیان و متهمین به اعمال صلاحیت جهانی توسط محاکم خود پردازد»^۲. معهدا در مواردی روش‌های مذکور هم به تنهایی مثمر ثمر واقع نشدند. علت این امر ناشی از آن می‌باشد که گاه مقتضیات و مصالح سیاسی از جمله شخصیت متهم و عواقب سوء تعقیب و محاکمه یا از هم گسیختگی سیستم‌های اجرایی و قضایی و فقدان قوانین لازم سبب گردیده تا برخی از کشورها از تعقیب یا محاکمه ناقضین حقوق بشردوستانه امتناع ورزند و یا به تنهایی قادر به تعقیب و محاکمه متهمان نباشد که در این صورت وجود یک دادگاه بین‌المللی می‌تواند عامل مهمی در ممانعت از بروز پدیده بی‌کیفری باشد.^۳ به همین خاطر جامعه بین‌المللی به منظور ایستادگی در برابر این مسأله به سوی دادگاه‌های بین‌المللی یا بین‌المللی شده روی آورد که تا کنون نیز به انحای مختلف ادامه دارد.

^۱ جمشید ممتاز، «تدوین و توسعه حقوق بین‌الملل کیفری»، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۱۵، اردیبهشت ۱۳۷۳، ص ۱۵۸ و ۱۶۰.

^۲ همان، ص ۱۵۸.

^۳ همان و جمشید ممتاز و امیرحسین رنجبریان، حقوق بین‌الملل بشردوستانه مخاصمات مسلحانه داخلی، نشر میزان، تهران، چاپ دوم،

۱۳۸۶، ص ۱۹۹.

فصل اول: ماهیت دادگاه‌های مختلط

برای شناخت انواع دادگاه‌های بین‌المللی لازم است نخست به نحوه تأسیس این دادگاه‌ها پی ببریم. بنابراین در این قسمت به بررسی تاریخچه و روش تأسیس و مبنای حقوقی تشکیل دادگاه‌های بین‌المللی کیفری نسل‌های اول، دوم و چهارم می‌پردازیم و با تحلیل مبنای حقوقی تمام محاکم مذکور شاهد اعمال سه روش متفاوت برای تأسیس آنها خواهیم بود و درمبحث بعد در مورد مبنای حقوقی نسل سوم دادگاه‌های کیفری بین‌المللی، یعنی دادگاه‌های مختلط به طور مفصل بحث خواهیم کرد.

مبحث اول: خاستگاه تاریخی دادگاه‌های کیفری بین‌المللی

تا کنون برای ایجاد دادگاه‌های کیفری بین‌المللی شاهد سه روش بوده‌ایم. روش اول اعمال راه سنتی و کلاسیک حقوق بین‌الملل است که طی آن دادگاه با انعقاد یک معاهده چندجانبه میان دولت‌ها بنا نهاده می‌شود که در این حالت دادگاه دارای مبنای معاهداتی می‌باشد. به همین منظور کنفرانس دیپلماتیک توسط دولت‌ها تشکیل می‌گردد و اعضای شرکت کننده اقدام به تدوین اساسنامه دادگاه مورد نظر می‌نمایند و متعاقباً امکان الحاق دولتهای دیگر نیز پیش بینی می‌گردد. ضمن اینکه دولت‌ها تنها اعضای محاکم هستند. در این مورد می‌توان به دادگاه‌های نظامی نورنبرگ و توکیو و دیوان بین‌المللی کیفری اشاره کرد که به عنوان تأسیسات قضایی مبتنی بر معاهده شناخته می‌شوند.^۱ باید به این نکته نیز اشاره کرد که دسته ای از محاکم بدون تشکیل کنفرانس‌های بین‌المللی، بر اساس معاهداتی دوجانبه میان دولت قربانی و سازمان ملل تأسیس می‌گردند که نباید به اشتباه در این دسته قرار داده شوند، لذا در بحث‌های آتی به آن اشاره خواهیم کرد.

در روش دوم، تشکیل دادگاه از طریق تصمیم یک سازمان بین‌المللی عملی می‌شود، که برای مثال می‌توان به نقش قطعنامه‌های فصل هفتم شورای امنیت در تأسیس دادگاه‌های بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق و رواندا اشاره نمود.^۲

روش سوم مربوط به محاکمی است که بر اساس انعقاد یک موافقتنامه میان یک دولت و سازمان ملل متحد ایجاد می‌گردند و دارای ماهیت حقوقی ترکیبی یا همان دوگانه (ملی و بین‌المللی)

^۱ سید حسین سادات میدانی، صلاحیت قانونگذاری شورای امنیت، انتشارات وزارت امور خارجه، تهران، چاپ دوم، ۱۳۸۷، ص ۱۲۵.

^۲ ابراهیم بیگ زاده، «سازمان ملل متحد محاکم کیفری بین‌المللی: تئوری و عمل»، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ویژه، ۱۳۷۴، ص ۵۵.

هستند. مضافاً اینکه به دلیل دخالت سازمان ملل در تأسیس آنها، برخی از حقوقدانان اصطلاح دادگاه‌های مبتنی بر معاهده یا مبتنی بر دخالت سازمان ملل را به این نوع محاکم اطلاق کرده‌اند. شعب فوق العاده محاکم کامبوج، دادگاه‌های کوزوو و هیأت‌های ویژه جنایات جدی برای تیمور شرقی، دادگاه ویژه لبنان و دادگاه ویژه سیرالئون^۱ از جمله این محاکم می‌باشند^۲. لازم به ذکر است که این دسته از محاکم در جایگاه دادگاه‌های نسل سوم قرار می‌گیرند که در مباحث بعد به تفصیل شرح در مورد آنها خواهیم داد.

گفتار اول: دادگاه‌های بین‌المللی نظامی نورنبرگ و توکیو^۳

به تحقیق این دو دادگاه فارغ از مناقشات مربوط به مبنای حقوقیشان به عنوان اولین نسل از محاکم بین‌المللی کیفری شناخته می‌شوند. ایجاد این دو دادگاه اولین اقدام انقلابی برای محاکمه اشخاص مسئول بلند پایه ای بود که بخاطر ارتکاب جنایات بین‌المللی در جنگ جهانی دوم مسئول تلقی شدند^۴. وانگهی این دو اولین محاکم بین‌المللی کیفری محسوب می‌شوند که مبنای حقوقی آنها معاهدات منعقد شده میان دول متفق به منظور محاکمه جنایتکاران جنگ جهانی دوم می‌باشد، به ویژه آنکه آنها موجبات دگرگونی حقوق ملل بشر را در قرن بیستم فراهم آوردند و بعدها به عنوان الگوی دادگاه‌های یوگسلاوی سابق و رواندا مورد استفاده قرار گرفتند. در سال‌های پایانی جنگ جهانی دوم دولت‌های متفق یعنی آمریکا، انگلیس و شوروی به رهبری روزولت، چرچیل و استالین در ۳۰ اکتبر ۱۹۴۳ طی کنفرانس مسکو در بیانیه ای بر لزوم محاکمه جنایتکاران سران اروپایی محور (آلمان و

---

^۱ برخی از نویسندگان دادگاه ویژه محاکمه صدام حسین و سران رژیم بعث را نیز جزء دادگاه‌های مختلط می‌دانند، ولی این دادگاه در زمره محاکم مختلط قرار نمی‌گیرد. زیرا این دادگاه به وسیله حکومت منصوب آمریکا در عراق تأسیس گردیده، که در ۱۰ دسامبر ۲۰۰۳ اساسنامه دادگاه ویژه عراق (IST) را به منظور وضع چارچوب حقوقی برای تعقیب سران رژیم عراق به خاطر نسل زدایی، جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت، منتشر کرد. این دیوان از سوی مردم عراق و خارجی‌ها، دست نشانده قدرت اشغالگر و ابزاری برای انتقام از صدام توسط دشمنان او تلقی شده است، نه بنای یک نظام قضایی جدید برای حاکمیت قانون. البته برخی این دیوان ویژه را بسیار شبیه دیوانهای کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق و رواندا دانسته‌اند. مصطفی فضایی، دادرسی عادلانه؛ محاکمات کیفری بین‌المللی، موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، چاپ اول، ۱۳۸۷، ص ۱۲۸. برای مطالعه بیشتر در مورد دادگاه ویژه عراق رک: محمد فرخی هودر، دادگاه ویژه عراق در پرتو حقوق بین‌الملل کیفری، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۱۰، شماره ۳، پاییز ۱۳۸۵.

^۲ مصطفی فضایی، دادرسی عادلانه؛ محاکمات کیفری بین‌المللی، موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۷، ص ۱۳۹.

^۳ International Military Tribunals (IMTs) at Nuremberg and Tokyo

^۴ Yves, Beigbeder, **International Justice against Impunity Progress and New Challenges**, Nijhoff Publisher Netherland, 2005, P. 227.

ایتالیا) که جنایات ارتكابی توسط آنان محدوده خاصی را در بر نمی گرفت، در مورد یک دادگاه بین‌المللی توافق کردند. در مورد سایر افسران و اعضای حزب نازی که در قتل و غارت کشورهای اشغالی به طور مشخص شرکت داشتند، با محاکمه آنها در دادگاه‌های محل ارتكاب جنایات به توافق رسیدند.^۱

در تاریخ ۸ اوت سال ۱۹۴۵ دولتهای متفق کنفرانس لندن را برگزار کردند و طی آن کنفرانس قراردادی موسوم به منشور لندن را به منظور محاکمه و مجازات جنایتکاران اصلی دول محور اروپایی تدوین و طبق ماده ۱ همان منشور دادگاه نورنبرگ را تأسیس نمودند.^۲ سپس به موجب ماده ۵ منشور اجازه ی الحاق سایر دولتهای متفق نیز داده شد.^۳ بر اساس ماده ۶ منشور و قانون شماره ۱۰ شورای کنترل متفقین به دولتهای متفق که در آلمان یا سایر سرزمین‌های تحت اشغال مستقر شده بودند، اجازه داده شد به تعقیب و محاکمه جنایات ارتكابی تحت صلاحیتشان که در آن مناطق رخ داده بودند، بپردازند. سرانجام دادگاه نورنبرگ در ۳ نوامبر ۱۹۴۵ فعالیت خود را آغاز نمود و در اول اکتبر ۱۹۴۶ رای خود را بر اساس قواعد حقوق بین‌الملل ناظر به جنگ و جنایات ضد بشریت صادر نمود.^۴ به موازات تأسیس دادگاه نورنبرگ و پایان یافتن جنگ در اروپا، پنج ابر قدرت جنگ یعنی آمریکا، انگلیس، فرانسه، چین و شوروی در ۲۶ ژوئیه ۱۹۴۵ در کنفرانس پستدام^۵ بیانیه ای موسوم به همین نام را برای تعقیب مقامات ارشد ژاپنی بخاطر ارتكاب جنایاتی همانند آنچه که در اساسنامه دادگاه نورنبرگ درج شده بود، صادر نمودند.^۶ با تسلیم شدن ژاپن در ۴ سپتامبر ۱۹۴۵، فرمانده کل متفقین در خاور دور مأمور تهیه اساسنامه دادگاه توکیو گردید و اساسنامه آن معروف به منشور توکیو

^۱ رضا فیوضی، حقوق بین‌الملل کیفری، به کوشش زهرا فیوضی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۸۶، ص ۱۲۴-۱۲۳.

^۲See: Allan A. Ryan, "Sharpening the Cutting Edge of International Human Right Law: UN Resolved Issues of War Crimes Tribunals: symposium Article: Nuremberg's Contributions of International Law", **Boston College International and Comparative Law Review** 55, Winter, 2007, P. 1.

^۳ در آغاز ماه می ۱۹۴۵ در اجرای بیانیه مسکو، قاضی جکسون آمریکایی از طرف رئیس جمهور وقت آمریکا، ترومن، مأمور تهیه طرح اساسنامه و نحوه تشکیل یک دادگاه نظامی بین‌المللی شد که بعد در ۲۶ ژوئن ۱۹۴۵ از سوی سایر دول متفق مورد پذیرش واقع گردید. طبق منشور لندن شهر نورنبرگ آلمان به عنوان محل تشکیل دادگاه تعیین و در مورد آیین دادرسی و ترتیبات تشکیل دادگاه نیز تصمیم گیری کردند. رک: رضا فیوضی، حقوق بین‌الملل کیفری، پیشین، ص ۱۲۸ و «دادگاه نومبرگ پس از چهل سال»، *مجله حقوقی بین‌المللی*، شماره ۹، پاییز و زمستان ۱۳۶۷، ص ۱۴۲.

^۴ رضا فیوضی، حقوق بین‌الملل کیفری، پیشین، صص ۱۴۰-۱۳۹.

^۵ Postdam

^۶ آنتونیو کاسسه، حقوق کیفری بین‌المللی، ترجمه حسین پیران، اردشیر امیراجمند و زهرا موسوی، نشر جنگل، چاپ اول، ۱۳۸۷، صص ۴۱۴-۴۱۳.